

Németh Márta

Az önkiszolgálás fejlesztésének
fogyatékoság-specifikus módszerei,
eszközei

A követelménymodul megnevezése:

Általános gyógypedagógiai asszisztensi feladatok

A követelménymodul száma: 1284-06 A tartalomlelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-029-50

AZ ÖNKISZOLGÁLÁS FEJLESZTÉSÉNEK FOGYATÉKOSSÁG–SPECIFIKUS MÓDSZEREI, ESZKÖZEI

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Korábban már tanulta, de itt felelevenítjük, különös tekintettel arra, hogy a fogyatékoság a célt nem, csak az eszközválasztást befolyásolja:

Az önkiszolgálás fejlesztésének célja, hogy mindenki számára legyen természetes, hogy önmagát és környezetét tisztán, rendben tartja. Az önkiszolgáló munkák körébe a tanulók személyére, felszerelésére, közvetlen környezetük gondozására irányuló rendszeres munkatevékenység tartozik, melynek elsajátítása hosszú nevelőmunka eredménye.

Az önkiszolgálás területei:

- öltözés - vetkőzés
- testápolás
- egészségügyi szokások
- étkezés
- rendrakás

Az önkiszolgáló tevékenység mindennapos ellenőrzést igényel a pedagógusoktól, gyermekfelügyelőktől, asszisztensektől, akik fokozatosan biztosítják a gyermekek minél nagyobb önállóságát, öntevékenységét, a munkában való aktív részvételét, az érzelmileg motivált akarati hozzáállást. Az egyéni önkiszolgálástól a gyermekek fokozatosan eljutnak a közösségért vállalt munkák elvégzéséhez. Ezt a tevékenységet a felelősök rendszerével valósítják meg a csoportok.

Nevelési szempontok:

- tevékenységében a gyermeket nem szabad teljesen magára hagyni, de mindent elvégezni helyette sem célszerű
- fokozatosan, egyre kevesebb segítséggel neveljük önállóvá
- türelemmel, biztatással, dicsérettel ösztönözzük
- adott tevékenységekhez mindig elegendő időt biztosítsunk.
-
- A gyógypedagógiai asszisztens feladatai az önkiszolgálás fejlesztése terén:
- Felméri a gyermek önkiszolgálási képességét, szokásait

AZ ÖNKISZOLGÁLÁS FEJLESZTÉSÉNEK FOGYATÉKOSSÁG–SPECIFIKUS MÓDSZEREI, ESZKÖZEI

- Gondoskodik az önkiszolgálási tevékenységek végzése során a biztonságról és a megfelelő tárgyi feltételekről
- Kialakítja a tanulóknak a rend szeretetének és megtartásának képességét
- Kezdeményezi az önkiszolgálási tevékenységek önálló végzését, bemutatja a megfelelő technikákat, gyakoroltatja és elvárja használatukat
- A gyermek önálló tevékenységét ellenőrzi, értékeli, szükség szerint korrigál, illetve javaslatot tesz megfelelőbb módszer alkalmazására

Azt kell szem előtt tartanunk, hogy akkor, és annyit nyújtunk a diákoknak, amikor és amennyire szükségük van. Minden gyermekcsoportban vannak különbözőségek és egyéni sajátosságok, amikre tekintettel kell lenni a fejlesztés során. Különösen így van ez a fogyatékkal élő gyermekek körében, ahol nem elegendő az eltérő fejlődési tempó figyelembe vétele, hanem fogyatékos-specifikus adaptív technikák és fejlesztési módszerek alkalmazása is szükséges lehet – ezeket az egyéni fejlesztési terv határozza meg.

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

Adaptív technikák a gyengénlátó gyermekek önkiszolgálásra nevelésében

- Vizuális akadálymentesítés az önkiszolgálás színterein (lakószoba, mosdó, ebédlő) az akadálymentesítési segédlet figyelembevételével, a jól láthatóság biztosítása

1. ábra Megfelelő csempeválasztás elegendő lehet a kontrasztos kialakításhoz

- Vizuális támpontok kialakítása (pl. mindenkinek van saját színe, ami megjelenik a szekrényén, törölközőjén, fogmosó-poharán, szappantartóján...); minden eszköz legyen jól látható
- Állandó hely biztosítása mindenkinek a saját eszközei számára és állandó kijelölt hely a mosdóban és az ebédlőben minden gyermek számára
- Külön gondot kell fordítani a tükör elhelyezésére, hogy közel lehessen hajolni hozzá; szükség esetén nagyító tükör felszerelése
- Mivel korlátozottak a vizuális ismeretszerzésben, sok olyan dolgot el kell mondani, meg kell mutatni, amit más megfigyelés útján, spontán eltanul (pl. frizurák, divat, melltartók; de ide sorolható az étkezés illemtana is)
- Nagyon fontos a rendszeret kialakítása, amivel megelőzhető a gyengénlátás okozta örökös keresgélés
- Fokozottan kell ügyelni a szem higiénijára, a szemüveg ápolására

Adaptív technikák a vak gyermekek önkiszolgálásra nevelésében

- Akadálymentesítés az önkiszolgálás színterein (lakószoba, mosdó, ebédlő) az akadálymentesítési segédlet figyelembevételével, a jó tájékozódás és a biztonság feltételeinek kialakítása
- Taktilis támpontok kialakítása (pl. mindenkinek van saját tapintható jele, ami megjelenik a szekrényén, törölközőjén, fogmosó-poharán, szappantartóján... ez lehet akár egy gomb, de később a Braille-írású név, amit síkírással is meg kell ismételni, hogy mindenki el tudja olvasni)
- Az eszközöket nagy gonddal kell megválasztani: a pohár ne legyen borulékony, az evőeszközök, vagy a fogkefe nyelét megfogva érezni lehessen, hogy helyesen áll-e (pl. a kanál öble nincs-e lefelé fordítva), a tányérnak magas pereme legyen, hogy ne menjen ki túl könnyen az étel...
- Állandó hely biztosítása mindenkinek a saját eszközei számára és állandó kijelölt hely a mosdóban és az ebédlőben minden gyermek számára
- Mivel az önkiszolgálás sok területén nem tudnak önállóan ismereteket szerezni, sok olyan dolgot el kell mondani, meg kell mutatni, amit más megfigyelés útján, spontán eltanul: a kanál helyes megfogásától kezdve a zoknihúzásig, minden önkiszolgálási elemet tudatosan kell tanítani. Sok esetben létezik kidolgozott adaptív technika, amit a gyógypedagógus alkalmaz a tanításnál, ezeket pontosan megfigyelve mindig ugyanúgy gyakoroltassuk a gyerekekkel. Amennyiben a gyógypedagógiai asszisztensnek kell egy-egy önkiszolgálási feladatot megtanítani, akkor a felkészülésnek elengedhetetlen eleme, hogy önmaga lefedett szemmel kipróbálja és megfigyelje a saját eljárását, annak kritikus vagy bizonytalan elemeit, a tájékozódáshoz felhasználható támpontokat, az ellenőrzés lehetőségeit. "Utánzásos" tanításnál álljon a kisgyermek mögé, és kezét a kezére téve mutassa be a mozgulatot, szóban is megerősítve a cselekvést.
- Nagyon fontos a rendszeret kialakítása, amivel megelőzhető a vakság okozta örökös keresgélés – és ugyanilyen fontos, hogy SENKI ne nyúljon a gyermek holmijához, ne rendezze át, ne rakjon rendet, mert akkor ő maga nem fog eligazodni.

- Fokozottan kell ügyelni a szem higiéniájára, a szemcsepp használatára, a műszem tisztántartására.
- Mivel a vakoknak nincs módjuk megfelelően ellenőrizni és összehasonlítani megjelenésüket másokéval, a nevelők dolga, hogy "okos tükörként" jelezzék, ha valami nincs rendben: akár ha foltos a ruhájuk, akár ha nem áll jól a frizurájuk, de ilyen lehet a fejtartás vagy a tekintet irányultsága is... Nyilván nem bántó szándékkal kell ezt tennünk, de ha tapintatból senki nem is szól, a környezet megütközik ezeken, és kár lenne, ha ilyen, könnyen korrigálható kicsiségek miatt rekesztődne ki egy vak gyermek vagy személy a közösségből.

Adaptív technikák a tanulásban akadályozott vagy figyelemzavaros gyermekek önkiszolgálásra nevelésében

- Támponok kialakítása a tájékozódáshoz (pl. mindenkinek van saját jele, ami megjelenik a szekrényén, törölközőjén, fogmosó-poharán, szappantartóján...); minden eszköz legyen jól látható
- Állandó hely biztosítása mindenkinek a saját eszközei számára és állandó kijelölt hely a mosdóban és az ebédlőben minden gyermek számára
- Mivel korlátozottak az ismeretszerzésben, sok olyan dolgot el kell mondani, meg kell mutatni, amit más megfigyelés útján, spontán eltanul
- Nagyon fontos a rendszeret kialakítása, amivel megelőzhető a figyelmetlenség okozta örökös keresgélés

Adaptív technikák az autizmussal élők önkiszolgálásra nevelésében

- A un. protetikus (alkalmazkodó) környezet kialakítása az autizmussal élő gyermekek számára különböző mértékben megvalósítva – de egyformán fontos: ez adja a biztonságérzetet, a fogódzót egy számukra esetleges világban,
- Támponok kialakítása a tájékozódáshoz (pl. mindenkinek van saját jele, ami megjelenik a szekrényén, törölközőjén, fogmosó-poharán, szappantartóján...); minden eszköz legyen jól látható
- Állandó hely biztosítása mindenkinek a saját eszközei számára és állandó kijelölt hely a mosdóban és az ebédlőben minden gyermek számára. Tiszteletben kell tartani a gyermekek saját életterét
- Nagyon fontos az állandó napirend kialakítása: a tér, idő, tevékenységek struktúrálása. Ennek kártyákkal vagy más hívójelekkel való rögzítése és folyamatos megerősítése, az önkiszolgálás elemeinek akár rítusszerű ismétlése, rögzítése
- Az önkiszolgáláshoz tartozik az is, hogy valami szükségletet, gondolatot, akaratot mással is közölni tudunk, vagyis kommunikálunk. Ennek szüksége az autizmus súlyosabb eseteiben nem alakul ki magától, erre tanítani, gyakran szinte provokálni kell a gyermeket. A kommunikáció nem csak beszéddel történhet, lehet, hogy a gyermek az alternatív kommunikáció valamely fajtáját részesíti előnyben. Ebben az esetben ennek kialakítása a gyógypedagógussal együttes munka, de finomítása, gyakorlása szintén lehet asszisztensi feladat

Adaptív technikák a mozgássérültek önkiszolgálásra nevelésében

A mozgássérültek önkiszolgálásra nevelése alapvetően eltér az eddigiektől, az ő számukra az adaptációt az akadálymentesítés és az egyénre szabott segédeszközök kiválasztása és használata jelenti.

1. feladat

Tanulmányozza az alábbi fotót, és felhasználva a "Segédlet a komplex akadálymentesítés megvalósításához"¹ című kiadvány vonatkozó fejezetét, írja ide a fürdőszoba akadálymentesítésének a képen is megjelenő elemeit!

2. ábra Mozgássérültek számára kialakított fürdőszoba²

A large rectangular area with a yellow border, containing horizontal lines for writing. A large, faint watermark 'MUNKANYAG' is visible across the area.

¹ www.fszk.hu/.../Segedlet_a_komplex_akadalymentesites_megvalositasahoz.pdf (2010. július 26.)

² www.gormex.hu/index_elemei/auxilium4.jpg (2010. okt. 18.)

Az önállóságot segítő eszközök listája igen hosszú. Szinte minden önkiszolgálási rutintevékenységet lehet eszközökkel segíteni. Az eszközválasztás egyetlen szabálya, hogy a gyermek használni tudja, tehát mindig a gyermek mozgásállapota határozza meg. A kiválasztott eszközök használatát megfelelő előkészítés után együtt kell megtanulni, majd gyakorolni. Fontos szempont, hogy ne „gépesítsük” túl a gyermeket, amire képes, azt eszköz nélkül végezze el.

Az eszközök többsége gyógyászati segédeszközöket forgalmazó boltokban beszerezhető, de az OEP nem támogatja, csupán a nagyobb értékű eszközökhöz igényelhető hozzájárulás, egyéni elbírálás alapján.

Megfelelő eszközök lehetnek: nyeles tisztálkodási eszközök, tapadókorongos kefe, elektromos fogkefe, rögzített fogkefe, kádlift, különféle betegemelő, WC-rátétek, biztonsági rögzítések; tapadó alátétek, vastag markolatú, hajlított nyelvű jobbkezes és balkezes kanalak, elektromos kés, rögzíthető mosogatókefe, rögzíthető hámozó stb.

Példaképpen néhány eszköz:

3. ábra³

Ezek az evőeszközök több funkciót egyesítenek magukban, ami által megfelelnek az egy kézzel étkezők speciális igényeinek. A mélyített villa esetében a hagyományos villa funkció mellett – bemélyedésnek köszönhetően – kanálhoz hasonló funkcionalitás is elérhető, valamint annak gömbölyített élei lehetővé teszik bizonyos élelmiszerek darabolását is. A Nelson kés pedig egy olyan evőeszköz, melynek íves végén villa található, mellyel felszúrhatjuk a falatokat.

4. ábra Zoknihúzó

Az eszköz végére húzva a zoknit vagy a harisnyát, könnyedén fel tudja húzni lábfeje. A műveletsor végén egyszerűen kiakasztható az eszköz.

³ <https://www.r-med.com/index.php?catid=147> (2010. okt. 19.)

5. ábra vécé-magasító⁴

Polypropylén anyagból gyártott magasító. Komfortos és egyszerű használata biztonságot nyújt a mozgáskorlátozott, csont- és ízület-fájdalmakkal küszködő betegek számára.

6. ábra Kádlift⁵

Összefoglalás

A fogyatékkal élők – különböző okokból – nehezebben alkalmazkodnak a változó körülményekhez, ezért valamennyi fogyatékkal élő gyermek önkiszolgálásra nevelésében közös elv, hogy minden világos, egyértelmű és következetes legyen a tárgyi környezettől az állandó napirenden keresztül az instrukciókig és az elvárásokig, az eszközválasztásban pedig mindig az egyéni igényeket tartsuk szem előtt.

⁴ <http://www.newmedical-hungary.com/zvysovac.html> (2010. okt. 20.)

⁵ http://gyogybolt.eu/spl/292076/Furdoszobai_eszkozok (2010. okt. 20.)

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Mivel minden gyermeknek az ő képességeihez igazított eszközrendszerrel kell az önkiszolgálást tanítani, a fenti szempontrendszer csak mankó lehet, ami csak kiegészítése a korábban már elsajátított önkiszolgálás-tanítási módszertannak. Azonban a fogyatékkal élő gyermekek esetében ezek a szempontok alapvetőek, és egy sem hagyható közülük figyelmen kívül. A tanultak rögzítésére a saját élményű tapasztalatszerzés mellett a hospitálás, az intézményekben folyó munka tudatos megfigyelése a leghatékonyabb eszköz. Ezért az önellenőrző feladatok is ilyen tevékenységeket várnak el Öntől. Szenteljen kellő időt ezekre és a benyomásai, tapasztalatai rögzítésére, mert így tudja a fogyatékkal élő gyermekek helyzetét és nehézségeit átérezve majd eredményesen önállóságra tanítani őket.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Próbálja meg a reggeli készülődést lefedett szemmel végigcsinálni (öltözés-ágyazás-mosakodás-fésülködés/borotválkozás-reggeli)! Írja ide, hogy mi okozott nehézséget, milyen támpontokat talált, hogyan tudta ellenőrizni az eredményt!

Figyelem! Célszerű ezt a feladatot hétvégén végezni, mert sokkal több időt fog igénybe venni a készülődés, mint máskor!

MUNKANYAG

2. feladat

Állítson össze a saját ruhái közül egy öltözet ruhát, amit megfelelőnek tart egy olyan személy számára, akinek az egyik karja hiányzik! Ezután próbálja egy kézzel felvenni ezeket a ruhadarabokat és szükség szerint korrigálja a választását! Írja ide azoknak a ruháknak a jellemzőit, amik megfelelőnek bizonyultak!

Cipő: _____

Zokni: _____

Nadrág: _____

Felső: _____

Kabát: _____

Sapka: _____

Egyéb: _____

_____

_____

3. feladat

Hospitáljon fogyatékosokat nevelő kollégiumban és figyelje meg a tanult szempontok alkalmazását az önkiszolgálásra nevelés terén! Írja le a látott jó gyakorlatokat!

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A saját élmény megfogalmazása és elemzése az elvárt.

2. feladat

Különböző jó válaszok lehetnek. Pl: cipő: tépőzáras vagy mokasszin...

3. feladat

Legalább 10 jó gyakorlat regisztrálása elvárás.

MUNKANYAG

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dombainé Esztergomi Anna, Szöllősyné Juhász Csilla: Sérülésspecifikus eszköztár mozgáskorlátozott gyermekek, tanulók együttneveléséhez Educatio Budapest 2008

AJÁNLOTT IRODALOM

www.fszk.hu/.../Segedlet_a_komplex_akadalymentesites_megvalositasahoz.pdf (2010. július 26.)

2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

A(z) 1284-06 modul 029-es szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
54 140 01 0000 00 00	Gyógypedagógiai asszisztens
52 140 01 0000 00 00	Pedagógiai asszisztens

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
20 óra

MUNKANYAG

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató